

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 284-294.

Geliş Tarihi-Received: 20.02.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 17.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1438731

Yoksulluk Sarmalında Otomobil Nesnesi ile Statü Kazanma Çabası ve Fetişizm: *Fikrimin İnce Gülü*

Striving for Status through the Automobile Object in the Spiral of Poverty and Fetishism: Fikrimin İnce Gülü

Gökçen SEVİM*

Öz

Otomobil, modern toplumun ve bireyin maddi düzeyini simgelerken bir o kadar da sembolik bir anlam içerir. Tarihsel olarak bu nesneye sahip olan kişiler, yaşadıkları toplum içinde var olan statülerini, güçlerini ve başarılarını ifade etmek için onu bir araç olarak kullanır. Birçok anlamı içinde barındıran ve değişimin göstergesi olan otomobil, bu özelliği ile yazınsal metinlerde kendisine yer bulur. Bu eserlerden biri de *Fikrimin İnce Gülü* romanıdır. *Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Gülü* (1976) adlı romanı, bireyden hareketle var olan toplumsal, sosyolojik, kültürel ve psikolojik çıkmazları, çalkantıları, eksiklikleri, sorunları gün yüzüne çıkaran bir eserdir. Romanın başkarakteri Bayram nezdinde, Türkiye'de ekonomik sıkıntıların yaşandığı (60'lı-70'li yıllar) dönem ve yaşanan olumsuz şartların yoksul insanlar üzerindeki olumsuz etkisi bu insanların varolma, görünürlük, statü ve saygınlık kazanma mücadelesi, otomobil metaforu kullanarak anlatılır. *Zira romana göre otomobil, toplum içinde statü, güç ve varlık göstergesi olarak kabul edilen önemli sembollerden biridir.*

Romanda otomobil sadece toplumsal düzlemde kişinin varlığını öne çıkarmakla kalmaz aynı zamanda onun psikolojik yaralarının, eksikliklerinin ve fetişizme kadar götüren dönüşümünün de resmedilmesine vesile olur. Bu karmaşık ilişki, otomobilin sadece bir taşıt aracı olmanın ötesindeki psikolojik ve cinsel etkilerini de yansıtır. Bu makalede, otomobillerin yoksulluktan sıyrılma, statü göstergesi olarak oynadığı rol ve kişinin cinsel olarak neden bu kadar güçlü bir şekilde otomobillere odaklandığı sorusu irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Fikrimin İnce Gülü, yoksulluk, otomobil, statü, fetişizm.

Abstract

While symbolizing the material status of both modern society and individuals, the automobile carries significant symbolic meaning as well. Historically, individuals who possessed this object used it as a tool to express their status, power, and achievements within their society. The automobile, containing multiple meanings and serving as an indicator of change, finds its place in literary texts. One such work is "*Fikrimin İnce Gülü*" by Adalet Ağaoğlu. Published in 1976, this novel exposes the societal, sociological, cultural, and psychological impasses, tumults, deficiencies, and problems from an individual perspective. Through the protagonist Bayram, the novel narrates the struggles of impoverished individuals to exist, gain visibility,

* Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, e-posta: gokcen.sevim@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9794-0810.

status, and respectability, within the context of economic hardship in Turkey during the 1960s-70s. According to the novel, the automobile is considered one of the significant symbols accepted within society as an indicator of status, power, and existence.

In the novel, the automobile not only emphasizes the individual's presence on a societal level but also facilitates the depiction of their psychological wounds, deficiencies, and transformations leading to fetishism. This complex relationship reflects the psychological and sexual effects of the automobile beyond being just a means of transportation. This article will delve into the role of automobiles in transcending poverty, serving as a status symbol, and the question of why individuals are so strongly fixated on automobiles, even to the point of fetishism.

Keywords: Fikrimin İnce Güülü, poverty, automobile, status, fetishism.

Giriş

Sefaletin bin tane çaresi olsa da yoksulluğun hiçbir çaresi yoktur.

(E.M. Cioran)

Otomobil, modern toplumun önemli sembollerinden biridir ve genellikle güç, prestij ve statünün bir göstergesi olarak algılanmaktadır. "Otomobil modernleşmenin ve teknolojik gelişmişliğin alâmet-i fârikası olarak önemli bir yer edinmiştir" (Özgül, 2021, s. 119). Tarih boyunca otomobil sahibi olmak, zenginliği ve sosyal statüyü göstermenin bir yolu olarak kabul edilmiştir. Otomobil, ortaya çıktığı ilk dönemlerde sadece varlıklı bireylerin sahip olabileceği bir lüks eşya olarak görülür. Ancak, endüstriyel gelişmeler ve üretim süreçlerindeki iyileştirmeler, otomobillerin daha erişilebilir hale gelmesini sağlar ve bu durum, otomobilin sadece zenginliği değil, aynı zamanda modernliği, başarıyı, konumu ve yaşam tarzını temsil ettiği algısını da güçlendirir. Mevcut farklılıkları (zengin-yoksul) iyice belirginleştiren ayrım, bu nesneyi elde etme noktasında kişilerin daha etkin ve faal olma çabasını da beraberinde getirir. "Otomobil kudretin, nüfuzun ve zenginliğin alâmeti olduğunda, köylüler ve yoksullar için de bazen bir hamhayâl, bazen bir imrenme yahut öfke sebebi, bazen de iki kesim arasındaki derin uçurumun mücessem ifadesi" ni (Özgül, 2021, s. 172) içerir.

İnsanlar arasında farklılık yaratan ve gösterge niteliği taşıyan otomobil, yazınsal bir tür olan edebiyat alanına da konu olur. Otomobil nesnesine çeşitli noktalarda anlam atfedilen eserlerden biri de *Fikrimin İnce Güülü* romanıdır. Romanda Adalet Ağaoglu, yolcu ve yolculuk hikâyesinden ziyade kapitalizmin insanı esir eden etkisine ve olumsuz yönüne dikkat çeker. "Tüketim ekonomisinin, kapitalizmin paramparça edip, fırlatıp attığı bir insanı" yazdım: "Görün ey ahali!" çığıdır o" (Andaç, 2000, s. 72) şeklinde açıklama yaparak amacının "köyden çıkma Almanya işçisini anlatmak değil, tüketim ekonomisinin, zenginlik üstünlüğünü'nün parçaladığı insanı mercek altına koymak" (Andaç, 2000, s. 144) olduğunu söyler. Yazar eserinde, bireyden hareketle var olan toplumsal/sosyolojik çıkmazları, eksiklikleri, sorunları ele alıp eleştirir. 60'lı-70'li yıllar, Türkiye'deki ekonomik sıkıntılar neticesinde yoksulluk yaşayan insanların yurt dışına giderek para kazanma, var olma, görünürlük, statü ve saygınlık kazanma mücadelesinin olduğu zamanı ihtiva eder. Bu kerte romanda, "sınıfının ve konumunun bilincinde olmayan Bayram'ın "Bayram Bey" olma çabası ve hayatında çok önemli bir yer tutan bal rengi ilişkisi" (Akkaymak, 2006, s. 12) yer alır. Makineleşmeyle gelen değişim, toplumsal yapıda özellikle de insanlar arası ilişkide farklılaş(tır)ma yaratır. Gelişim ile değişen değer yargıları insanların önceliklerini imleyen simgelerin (varlık ve kavramların) yer değiştirmesine neden olur. Geçinmek, yer edinmek, görünür kılınmak için yeterince kaynağa sahip olma dönemi başlar. Bu dönem içerisinde kimi insan için yoksulluk savaşı "hiçbir şeye sahip olmamakken" kimisi içinde "diğerlerine göre daha azına sahip olma(nın)" (Arabacı, 2021, s. 1) getirdiği mücadele sonucunda ortaya çıkar. Roman, dönemselsel olarak meydana gelen sosyal sorunları ve yoksulluğun tezahürlerini; "Bayram'ın kırıklıklarını, ezilmişliğini, iç çatışmalarını, Balkız'ına

olan tutkusunu" (Kekeç, 2011, s. 386) toplumsal hiyerarşideki konumunu, beklentilerini ve hayal kırıklıklarını yansıtır. Bayram için iki seçenek mevcuttur; ya yalıtılmışlığın, eşitsizliğin neden olduğu sorunları, ezilmişliği kanıksamadan normal karşılayarak hayatına bu düzlemde devam etmelidir ya da eşitsizliğin yarattığı dışlanmışlığı yenmek, var olduğunu ispatlamak için çözümler üretmelidir. Bu düşünceler ekseninde Bayram ikinci yolu seçer; sübjektif değer yargılarına göre belirlenen sınıf değişimini yaşamak, köy hayatından sıyrılmak, statü üstünlüğünü sağlamlaştırmak, görünür kılınmak adına son model arabaya sahip olmak gibi bir mücadele içinde olur. Bayram'ın otomobile karşı olan çabası ve bağlılığı sadece bu ardillar sebebiyle değil, çocukluğundan gelen, yarım kalan, özlem duyulan cinsel saplantısından da kaynaklandığı romanda ima edilir.

1. Yoksulluk Kıskaçından Kurtulup Varolma ve Statü Kazanma Metaforu: Otomobil

Fikrimin İnce Gülü romanında yoksulluktan sıyrılmak ve saygınlık kazanma mücadelesinin/arzusunun somut yansıtıcısı olarak otomobil metaforu kullanılır. İnsanoğlunun zihninde, yaşamında önemli bir fonksiyona sahip olan otomobil gerek bireysel gerekse toplumsal düzlemde metaforik bir anlam taşımakta ve bu araç sayesinde yaşamsal sürekliliği şekillenmekte; bir üst statüye/tabakaya geçme, saygınlık görme, toplumsal konum elde edebilme gibi özellikler içermektedir. Bu nedenle otomobil ile kurulan bağ, toplum ve birey arasındaki ilişkinin tanımlanması bakımından -güç objesi, güven nesnesi, görünürlük aracı vs.- onu insan yaşamında daha da önemli bir merkeze yerleştirir. Otomobil metaforu, bireyin özgürlüğü ile otomobilleşme arasında bir bağ olduğu konusunda inanca sahip olmakla beraber, arzulanana ulaşamamanın sebep olduğu toplumsal eşitsizliğe, farklılığa da vurgu yapar. Edward Relph bu ayrıştırma noktasında "*otomobil ve onun adına ayrılan alanlar adeta belirli bir insan tipi için inşa ettiğini*" (Freund ve Martin, 1996, s. 71) belirtir. Oluşan yeni insan tipi, statü düzleminde görünürlüğünü daha da sağlamlaştırır ve o doğrultuda var olma üstünlüğünü elinde tutar. Özellikle modern toplumlarda otomobiller sadece ulaşım aracı olmanın ötesine geçerek kişisel statü, başarı ve yoksulluktan kurtulma arayışının bir yansıması hâline gelir. Zira bu tür nesnelere sadece fiziksel hareketliliği sağlamakla ya da ihtiyacı gidermekle kalmayıp aynı zamanda toplumsal katmanlar arasında aidiyet duygusu oluşturan, yoksulluktan sıyrılmamanın bir ifadesi olarak kabul edilen ve saygınlık kazandıran önemli sembollerden birini teşkil eder. Bu bağlamda "*otomobil bir saygınlık, kendini gerçekleştirmeye yardımcı olma, otomobilin maddi ihtiyaçtan çok manevi bir eksikliği karşılama aracı olarak kullanıldığı*" (Altunışık ve Özkaynar, 2013, s. 9) ve arzulanana bir obje olduğunu söylemek mümkündür. Yoksullukla mücadele eden insanlar, sahip oldukları ve diğerlerinden farklılıklarını imlediğini düşündükleri ayrıştırıcı nesnelere mevcut fonksiyonları kadar sosyal-ekonomik üstünlüğün başat ögesi ve toplumsal kabul görmesinin sağlayıcısı olarak görürler.

Romanda başkarakter Bayram'ın otomobil alma ihtirası ve hevesiyle yaşadığı kişisel/bireysel aşağılanmışlıkla mücadele ettiği, var olduğuna inandığı eksikliği kapatma isteğinde olduğu görülür. O, Almanya'ya gider ve otomobil almak için kazandığı bütün parayla Mercedes marka bir otomobil alır. Çünkü Bayram bulunduğu konumdan rahatsızdır ve aldığı otomobil ile kendisini farklı göstere(bile)cek, varlığını somutlaştıracak ve saygınlık kazanacaktır. "*Arabanın, romanın ana kahramanı Bayram'ın yaşamına, çocukluğundan beri iktidar ve hemen gölgesindeki kadın göstergeleriyle görünmesi tesadüfle açıklanabilecek bir durum değildir*" (Uğurlu, 2009, s. 17). Çocuk yaşta anne-babasını kaybeden Bayram'ı amcası büyütür. Köy hayatı içinde yaşamını sürdüren Bayram, delikanlı çağına gelince çalışmak için köyünden ayrılır; benzin istasyonunda pompacılık, oto tamirciliği gibi çeşitli işlerde çalışır. O, çalıştığı işlerden elde ettiği paradan tatmin

olmaz ve farklılığını belirgin hâle getirecek mekân olan Almanya'ya göçmen bir işçi olarak gider. Yalçın'ın ifadesiyle roman; "Çağdaş bir Araba Sevdası özelliği taşımaktadır. Ne var ki buradaki kahraman, seçkin bir Osmanlı aydını değil, yoksulluklar içinden çıkarak Almanya'da paraya ve güce ulaşmaya çalışan sıradan bir halk adamıdır" (Yalçın, 2003, s. 487). Toplumsal hiyerarşide aşağı bir basamakta yer almayı küçük yaşta yoksullukla deneyimleyen başkarakterin çocuk yaşlarından itibaren yoksulluğa dair deneyimleri yazar- anlatıcının şu sözlerinden de anlaşılır: "Bayram, amcası Raşit'in dizleri dibinden sıyrılıp uzaklaşıyor. Niye inansın amcasına sanki? Hiçbir gün, bakkaldaki boyalı şekerlerden alamadı çocuklarına ve Bayram'a. Hiçbir gün, bir kağına binip Sivrihisar'a gidemedi. Gidip, dönüşte torbasında ırbalık, leblebi şekeri getirmede. Osman Efendi'nin çocukları evlerinin önünde yoyo oynuyorlar. Bayram hiç yoyo oynamadı" (Ağaoğlu, 2021, s. 83). İnsan gerek bireyselliğinin gerekse toplumsallığının farkına önce ailesi/büyüdüğü çevre içinde varır. Bayram, kendi isteğiyle seçemediği ve toplumsal bir birim olan, kendi öznel koşulları içinde oluşan ailesinde; sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimine etki eden yoksulluğu yaşar ve güdülenmesine yardımcı olan -eksikliğini hissettiği- olguları belleğinin gizil noktasında saklar. Özellikle de yaşamını sürdürdüğü köyde, insanların kendisini aşağı çeken söylemlerini unutmaz ve geleceğini kurtarabilecek nesnenin "otomobil" olduğunu, "mercedesi ile artık sınıf atladığını, onlardan farklı olduğunu göstererek köylüden bir noktada intikam alacağına" (Yalçın, 2003, s. 487) inanır. Zira Bayram, Almanya'ya gitme kararı almadan önce köylüler tarafından dalga geçilme/aşağılanma konusu olmuş özellikle de anne-babasız olmanın eksikliği ile tinsel olarak hırpalanmanın eksikliğini yaşamıştır. "Aşağılama, varlığıyla tını, onda gerçekten bulunandan çok, bulunmayan tasarımlamaya itecek kadar az etkileyen bir nesneye ilişkin tasarımdır" (Sloterjik, 2000, s. 24). Bu nedenle o, Almanya dönüşü büyük bir hayranlıkla karşılanmak, yaşadığı yoksulluğu unutmak, varlığını/varolduğunu hissettirmek, parasızlığın onda bıraktığı hezeyanları silmek ister. Kendisini sadece köylülere karşı ispat etmeye çalışmayan Bayram, sevdiği kız Kezban'ı da bu çembere dahil eder: "Kazandığı paralarla bal rengi bir mercedes alarak Türkiye'ye Ballıhisar'a giderek sevgilisi Kezban'a ve köylülerine 'bokböceği', 'incegül', 'deloğlan' olarak adlandırılan kendisinin kim olduğunu ispatlamaya çalışmak ister" (Eronat, 2005, s. 96). Hiç diye yaftalanıp kalma düşüncesinden sıyrılıp varlığını kanıtlama mücadelesi içinde olur.

İnsanlar, toplum içinde bir yer edinme ve kabul görme arayışıyla sürekli olarak birbirleriyle etkileşim hâlinindedirler. Bu arayışın temelinde, saygınlık görme yatar ve statü endişesi, mücadelesi gibi süreçler yer alır. Bu dinamikler onları gerek toplumsal konum, prestijleri bakımından gerekse diğerlerinin gözündeki değerleri ölçüsünde var eder ve onları davranışları, tercihleri ve duygusal durumları açısından etkisi altına alır. Ağaoğlu bu tür mücadele içinde olan insanları ve mücadelelerini şu şekilde ifade eder:

"Öz çıkarına dönük olma, 'köşeyi dönme', 'Gemisini kurtaran kaptan' olma öğretisi: Cebinde paran, altında araban varsa toplumda saygın kişisin. Beyninin tozunu almaya gerek yok, arabanın tozunu almakla yetin; bireysel kurtuluş senin. Ama acaba bu öğretisi, belli bir dönemde, belli koşullarda, konumu şu ya da bu olan birey dünyasına nasıl yansıyor? Bu dünyayı nasıl yönlendiriyor? Onun akıl dışı alanda, iç dünyasında neler olup bitiyor? Beni, bu ve benzer sorular ilgilendirdi. Öğretinin kendine yabancılaştırdığı insanı ilgilendirdi" (Önertoy, 1984, s. 195).

Toplumsal hiyerarşide yer edinme, görünür olma, kimliğini onaylatma gibi ana itkilerden biri olan mal-mülk edinmek, ekonomik dinamikleri sıkıntısız bir şekilde yaşamak, iktidar statüsünde olup söz hakkına sahip olmak gibi insana güç kazandıran argümanlar, bireysel bir kurtuluşa olanak sağlamanın da birer reçetesi olarak görülür. Aksi durumda birey gerek mental gerekse fiziksel bir değersizlikle karşılaşır, göz ardı edilen, görünmez kılınan ve hiçliğe sürüklenen bir varlık hâlini alır:

“Koşuşturmanın sonucunda gözlemlendiğimizi, ilgilenildiğimizi, bize sempatiyle, beğeniyle ve takdirle bakıldığını hissederiz. Zengin adam servetinin keyfini sürer çünkü aslında o servet dünyanın ilgisini ve beğenisini de beraberinde getirmektedir. Tam aksine yoksul adam yoksulluğundan utanç duyar çünkü o yoksulluk onu insanlığın görüş alanının dışına itmiştir. Bizimle ilgilenilmediği hissi, insan doğasının en ateşli isteklerine bile ket vuran bir histir. Yoksul adam evden işe, işten eve gidip gelirken kimse onu fark etmez. Dışarıda kalabalığın içinde yürümesi ya da hiç dışarı çıkmadan kendi ininde yaşaması hiçbir şeyi değiştirmez: her iki durumda da aynı silikliğin ve görünmezliğin içindedir” (Botton, 2010, s. 17).

Bayram, görünmezliğine sebep olan yoksulluktan kendi öz değerlerinden ödün vererek, insanî özelliklerini kaybederek kurtulmaya çalışır. O, geçmişe dönerek hatırladığı ve bir an çelişkiye düşerek bahaneler ürettiği gaddar düşüncelerinden kendini haklı çıkarmak için uğraşır. Kendisinden önce Almanya’ya gitmek için uğraşan köylüsüne (İbrahim) yalan söylemesi ve onun yerine Almanya’ya gitmesi; Mercedes’ine zarar gelir diye arkadaşının eşyasını almaması ve arkadaşının kaza yaptığını gördüğü hâlde arabasını durdurmayıp geçip gitmesi gibi bencil, umursamaz tavırlarını paraya endeksler. “İçsel niteliklerle dünyevi konumun kesinlikle bağlantılı olduğu inancı gitgide güçlendi ve buna paralel olarak para mefhumu da ahlaki bir çağrışım yapmaya başladı” (Botton, 2010, s. 98). Dünyevi konum ve ekonomik durum arasında kurulan ilişki zamanla bireyin kendi benliğinden kopuşuna, ahlaki değerlerinin çözülüşüne de sebep olur. Nitekim bu düşüncedeki bireyler, sınırlı kaynaklara erişim, yaşamın zorlukları ve toplumsal dışlanma gibi faktörlerle karşı karşıya kaldıklarından ahlaki çözümlüye yatkın hâldedirler. Bu olumsuz durum, bir taraftan bireylerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını giderme noktasında karşılaştıkları zorlukların diğer taraftan da etik değerleri koru(yama)ma arasında yaşanan içsel çatışmaların yansımalarını ihtiva eder:

“İbrahim bu enezeliğiyle Alamanya’da ne iş görebilirdi? Ne işe yarardı oralarda? İki günde geri döndürürlerdi alimallah onu. Ondan sonra, büsbütün rezillik. (...) Elindeki avucundaki püf, sen iş yerini bulana dek. Bir de geri döndürdüler mi yandın. İyi ki oturdu oturduğu yerde. Yatsın kalksın bana dua etsin. Oralarda yapamazdı İbrahim. Boşuna, o bi kıyım düzenini de bozacaktı. Her şeyde bir hayır... Allahtan ben o klinikte adamla konuştum da... Konuşup anlaştım... Anlattım da neyse... Sonunda... Ben bunu... İbrahim’i ben... Yoksa niye durup dururken ben İbrahim’e... Onu ben...” (Ağaoğlu, 2021, s. 224).

İbrahim’in güvenini suistimal ederek onun yerine Almanya’ya giden Bayram, arkadaşının geleceğini ve yaşamını olumsuz etkiler ve İbrahim, kendi iradesi yerine başkasının iradesine tabii tutulur. O, manipüle edilir ve onun kendi geleceği hakkında karar verme hakkı elinden alınır. Bayram’ın bu eylemleri “tüketim ekonomisinin maddeleştirdiği insan(ın) (...) çıkar ve köşe dönmek uğruna birbirini ezerek ve yok ederek bir yere gelmek isteyenleri(n) (Eronat, 2004, s. 156) resmini imler. Ahlaki değerleri kendi menfaatleri için çürümeye bırakan Bayram, dünyevi varlığını meta unsuru ile özdeşleştirir ve bir hiç olarak görüldüğü konumunu “para ile varım” somutluğuna ulaştırmak ister. Bu amacına ulaşmak için de insani ve ahlaki değerlere aykırı olan her şeyi yapmayı mübah sayar. “Bireysel kurtuluşu için her şeyi mübah gören, kendi kurtuluşu uğruna başkalarının yaşamını hiçe sayan, umursamayan, düzenin çarpıklaştırdığı, özüne yabancılaşmış bir insandır bu” (Bezirci, 1990, s. 364). Yaşamının geri kalanını kendini ispatlama, kabul görme üzerine temellendiren Bayram gerek Almanya’da gerekse Türkiye’ye dönüş yolunda temel ihtiyaçlarından feragat eder ve ötekilere mahcup olmamak için elinden geleni yapar. Onun sergilediği tavır şu şekildedir:

“Durmadaan iş saatlerini çoğaltıyor: Etti üç bin dört yüz mark (...) Ama bu bir yıl öncesinin 200’ünü bile en çok indirimle, tek mark kazıklamadan nasıl edinilebilir? Hadi bunu aldı, cebine kaç markı artar ki? Yol parası. (...) Göz dolduran, Ballıhisarlı’yı artık “İncegül Bayram” diyerek kendisiyle alay ettirmeyecek bir araba için daha ne kadar fazla

saat, fazla gün yapmak gerek? Kendisi için ayrılmış tek saati olmayan son üç yıl. (...) İlle bu üç yıl; fenik fenik mark mark biriktirilmiş, yalnız bu Mercedes için biriktirilmiş” (Ağaoğlu, 2021, s. 20-21).

Bayram, Almanya’da kaldığı süre içinde kendisini rahat ettirecek her şeyi arka plana atar; hayal ettiği ve emeğini maddeleştirdiği nesneye ulaşmak için yaşadığı sıkıntıları yol boyunca hatırlar. Arzu ettiği nesneye (otomobil) kavuşan Bayram, Almanya’da sergilediği cimriliğini köyüne dönerken de devam ettirir:

“Bayram kebab kokularının yayıldığı sokağa doğru yürüyor. (...) Nicedir hepsinin burnunda tütüyor koyun ve keçi eti. Çoğu yutkunmayı, hesabı kitabı bir yana atıyor. (...) Bilsem ki araba yollarda bir aksilik etmeyecek, canı daha fazla yağ, benzin çekmeyecek, hastalanıp fazladan bir bakım istemeyecek, hadi neyse. O zaman gir bir kebabçıya, rahat rahat tatmin et nefsin. Lakin ne bilirim bir bacağı kırılmayacak, bir lastiği yarılmayacak, biri burnuna bindirip kanatmayacak? Hakkım var mı taksimi bir yana itip kendi kör nefsime düşmeye? (...) Yine de tam dört kez geçti kebabçının önünden. Sonunda; Sıçmışım içine! Girmiyorum ulan. (...) Otuz altı günde kaç depo benzin lazım daha. Dönüşü var bunun. Hani borçlandın birine. Lakin, daha varır varmaz el açmak olur mu? Yakışır mı bir Mercedes taksisinin Bayram’ına, ha...” (Ağaoğlu, 2021, s. 63-64).

Bayram karakterinin cimriliği, aynı yazgıyı yaşayan insanların hem trajikomik yönünü ortaya koyar hem de içsel çatışmalarını vurgular. Bu durum, o ve onun gibilerin toplum tarafından nasıl biçimlendirilmiş bir varlığa dönüştü(rüldü)ğünü gösterir. Zira Bayram’ın belleğinde maddi öğeler, ona yaşamını anlamlandıracak ve varoluşunu imleyecek biricik erek olarak görünür. Arzulanan bu erek, toplumsal açıdan insanların maddi değerlere olan saplantısının ve bunun toplumsal ilişkilerine, davranışlarına, yaşamsal ihtiyaçlarına vb. ne şekilde yansıdığı ve ekonomik boyunduruğun altında kalan insanın, yetersizlik duygusunu yenmek için maddi bir nesneye olan aşırı zorundalığının yansımaları ihtiva eder. Nitekim bu statüdeki insanlar arzulanan, bin bir zorlukla elde edilen nesnelere toplum nezdinde “kendisini güçlü, akıllı, cesur ve güvende hissederler. Bu objeyi yitirmek onun için kendini yitirmek tehlikesi demektir” (Fromm, 1981, s. 66). İnsan kalabalığında bu şekilde olmak; insan doğasının karmaşıklığını ve toplumsal dinamiklerini yansıtan bir öge olarak ön plana çıkar.

İnsanın otomobil ve kendi benliği arasında kurduğu ilişki, genellikle kişiliğinin ve öz değer duygusunun yansımaları oluşturur. Otomobil, onun güçlü ve özgür yanını temsil ederken aynı zamanda kişisel bağımsızlığını ve kontrolünü de sembolize eder. Ancak bu ilişki karmaşıktır. Kişi otomobilini kaybettiğinde veya otomobili hasar gördüğünde, kendi benliğiyle ilgili iç çatışmalar yaşayabilir ya da bu çatışmaları tetikleyen durumla karşılaşabilir. Otomobil kaybı/hasarı, kişisel güç veya özgürlük duygusunun kaybı olarak algılandığından kişinin özsaygısı, duygusal devinimi etkilenebilir. Bayram için prestij, statünün, saygınlığın sembolü olan otomobil, kendini ifade etme ve toplum içinde yer bulma biçimi olduğundan ve gerçek değer kişiliğinin derinliklerinde yattığını kavrayamadığından yol boyunca otomobilinin hasar görmesini, kendisinin yıpranmasından daha mühim görür: “Oh, çok şükür! Çok şükür Allahuma! Bizimki orda işte. Kuzu kuzu beni bekliyor. Dinlenmiş. Dirilmiş. Oh, yeri de gölgelik. Çok yorduk bunu. Çok hurpaladık İstanbul yolunda. Dinlen kızım. İyi dinlen. (...) Arabasına yakın durdu. Her yanını elden geçirdi. Bagaj kapağının üstünde tükürük lekesine benzer bir leke görüverdi. Kartal’dan vapura yükler yüklemeyi Mercedes’i iyice ovup parlatmıştı oysa. (...) İnsanlarımız saygısız. Çok saygısızlar. Tepeden biri tükürmüş belli. (...) Babasının malı mı? Sıkıysa onun da olsun. Mal düşmanları, servet düşmanları” (Ağaoğlu, 2021, s. 143) şeklinde dile getirilir. Bayram’ın otomobilinin zarar görmesi demek; kendi benliğinin zedelenmesi, özgüveninin yitirilmesi, hayal ettiği ve gerçekleştirmek istediği olguların, hayran olunma durumunun tehlikeye girmesi demektir. Arabasını “kendi varlığının bir uzantısı olarak görmesinin kaçınılmaz sonucu olarak bu nesnelere zarar gördüğünde veya beklenen hayranlığı uyandırmadığında, Bayram’ın pamuk ipliğine bağlı özgüveni de zedelenir” (Uçar, 2012, s. 152). Arabasında küçük bir lekenin bulunması, Bayram için

şahsına, saygı duyulma hissine/çabasına gelebilecek büyük bir darbe olarak kabul edilmektedir. Herkesin arzu ettiği nesneye sahip olan Bayram, bunun eksikliğini taşıyan insanlara karşı önceden kendisine gösterilmiş olan davranışları tekrar eder, o da kendisini üstün gören tavır ve söylemlerle karşılık verir. O, yaşadığı süreç içinde kendi benliğinden kopan kimliği, kendilik bilinci, insanı diğerlerinden farklı kılacak özellikleri/özgünlüğü ile yüzleşme, sorgulama cesaretinde bulunmaz. Bayram, kaybettiği öz ve oluşan tinsel zedelerden ziyade kazandığı otomobili ile mutlu ve saygın olduğunu düşünür. Sergilediği eylemler ve düşünceler onun her geçen gün kendisine ve topluma biraz daha yabancılaşmasına sebep olur. Kendi gerçekliği ve arzu edilen gerçeklik arasında uzlaşmaya varamayan, tek bir düzlemde hareket eden, kendisini değersiz hisseden, yoksulluk sarmalında lekesiz bir varlık olarak görünmeye çabalayan Bayram, hazin sondan kaçamaz, ortak bir yazgıda bölünmüş bir benlikte birleşir.

2. Arzulanan Nesne ile Yansıyan Fetişizm

Fetişizm, cinsel ya da duygusal yönelimde belirli nesnelere, materyallere veya vücut parçalarına aşırı derecede ilgi duyma durumunu tanımlar. "Cinsel ilginin bir beden bölgesiyle sınırlanması ya da belirli bir giyim eşyası gibi cansız bir objeye yönelmesi durumlarını" (Geçtan, 1997, s. 232) ve ilgisini ifade eder. Bu ilgi, kişinin cinsel tatmin veya duygusal doyum elde etmesine yardımcı olur, farklı insanlar için farklı nesnelere veya unsurlarla ilişkilendirilir ve genellikle bireyin kişisel deneyimlerine ve tercihlerine dayanır. "İnsan elinden çıkma ürünlerin, insanın yaratılarının bağımsız bir varoluşa sahipmiş gibi görünüp yaratıcı üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak, belli bir baskı uygulaması durumu. Psikanaliz açısından, belirli nesnelere görme ya da dokunma duygusu yoluyla doyum elde etmeye çalışmaktan oluşan cinsel sapıklık" (Cevizci, 1999, s. 345). İnsan psikolojisinin karmaşıklıklarından biri olarak kabul edilen ve cinselliği, duygusal tatmini ve kimlik oluşumunu etkileyen fetişizm, özellikle belirli nesnelere, materyallere veya vücut parçalarına karşı aşırı ilgi durumunu ihtiva eder ve iki ana kategoriye ayrılır; cinsel fetişizm ve nesne fetişizm. Cinsel fetişizm, kişinin cinsel uyarılma ve doyum elde etmek için belirli nesnelere veya vücut parçalarına olan güçlü ilgisini içerir. "Normal cinsel nesnenin kendisiyle bir ilgisi olan ama cinsel amaca hiç elverişli olmayan durum"dur (Freud, 2022, s. 50). Bu nesnelere veya parçalar, genellikle kişinin cinsel kimliği ve tercihleriyle ilişkilidir. Örneğin, ayakkabılar, iç çamaşırlar, lateks kıyafetler gibi nesnelere veya bacaklar, ayaklar gibi vücut parçaları cinsel fetişizm örnekleri arasındadır. Nesne fetişizmi ise, belirli nesnelere veya materyallere duyulan güçlü duygusal bağlılığı ifade eder. Bu tür fetişizmde, nesnelere sembolik veya duygusal anlamlar taşıyabilir ve kişi için önemli hale gelebilir. Örneğin, eski bir eşyanın anısı, bir koleksiyon ögesi veya sanatsal bir obje nesne fetişizminin örneklerine dahildir. "Cinsel nesnenin yerini alan, genellikle beden cinsel amaca uygun olmayan bir bölümü ya da tercihen sevilen nesnenin cinsi ile ilintili cansız bir şeydir" (Freud, 2022, s. 50). Nesne fetişizminin nedenleri karmaşıktır ve bireyden bireye farklılık gösterir. Psikolojik açıdan, bu fetişizmin kökenleri genellikle erken çocukluk deneyimleri, aile yapısı ve genetik faktörlerle ilişkilendirilir.

Fikrimin İnce Gülü romanında geniş bir şekilde ele alınan, Bayram'ın anne eksikliği ile gelen ve tanıştığı bütün kadınlara sirayet eden cinsel dürtüler otomobil nesnesiyle bütünleşir. "Bayram neden bir otomobile takıntılı bir şekilde bağlanmıştı ya da niçin yaşamının ancak bu nesneyle anlamlı bir hâle geleceğini düşünmekteydi? Öyle anlaşılıyor ki bu saplantı, Bayram'ın, Mercedes'ine baktığında, bilinçdışı olarak, bir otomobilden fazlasını hissediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bir nesnenin örtük anlamı, o nesneye yüklenmiş insani bir işlev olabilir" (Akgül, 2016, s. 153). Sadece görünür kılınma, statü elde etme nesnesi konumunda yer almayan araba, fetiş nesnesi olarak da bu nesneye karşı aşırı bir ilgiyi beraberinde getirir. O, kişileştirdiği arabasında kendi çocukluğuna gönderme yapar, âdeta sevgiye muhtaç olduğu dönemde bulamadığı kadın özellikleri ona yükler ve dişil fonksiyon yüklenen arabasına "Balkız" adını verir.

Kadına atfedilen isimle -Balkız- bütünleştirdiği arabasıyla Bayram, cinsel gelişiminin dönemi olan libidinal¹ dönemlerini anne sevgisinden mahrum olarak geçirir. O, ruhsal olarak anne memesine ve sıcaklığına muhtaçtır ve kadınlara yaklaşımında ilk baktığı uzuv memedir. Romanda vapurda gördüğü kadın hakkında ilk dikkatini çeken ve anlatılan meme uzvu şu şekilde ifade edilir: "Yol biter, seveda bitmez. Yol bitse de erkeklik ölmedi ya? Bağı nasıl açık baksana. Memeleri üstündekileri delip geçecek bu kadının" (Ağaoğlu, 2021, s. 172). Anneden yoksun olarak büyüyen ve öksüz Bayram olarak taşlanan, aşağılanan Bayram, anne memesinin onda bıraktığı fiziksel ihtiyaçlar ve duygusal boşluğun yarattığı travmalar arasında cinsel gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlayamaz, tanıştığı/birlikte olduğu her kadında bu kızgınlığını/bencilliğini göstermekten çekinmez.

Nesne ilişkileri teorisi ve psikanaliz alanında önemli bir yere sahip olan Melanie Klein, çocukların duygusal gelişimini ve özellikle bebeklik dönemindeki ilişkilerini inceler ve çocukların figürleri olan anne veya anne figürleri ile ilişkilerinin psikolojik gelişimleri üzerindeki etkilerini vurgular. Klein, bebeklerin/çocukların anne memesine karşı karmaşık duygular tepkiler geliştirebileceğini öne sürerek bu duygusal tepkilerin onların iç dünyasını ve nesne ilişkilerini etkileyebileceğini savunur. Ona göre, çocuklar anne memesine karşı karmaşık hisler beslediğinden ve bu doğrultuda ilişkiler geliştirdiklerinden "şükran"² ve "haset" duyguları sergilerler. Anne memesi ile çocuk arasındaki ilişkinin psikolojik gelişim üzerindeki etkisini anlamaya yönelik önemli bir perspektif sunan Klein, düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

"Yetişkin kişiliğin karmaşıklığını kavrayabilmek için bebeğin zihnini anlamamız ve onu yaşamın daha sonraki evrelerine kadar izlememiz gerekir, deneyimlerimin bana öğrettiği budur. Analiz, yetişkinlikten bebekliğe gider ve ara aşamalardan geçerek yine yetişkinliğe döner; o anda geçerli olan aktarım durumuna bağlı olarak sürekli tekrarlanan bir ileri-geri hareketidir bu. Bütün çalışmalarında, çocuğun ilk nesne ilişkisine -annenin memesi ve annesiyle ilişkisine büyük önem verdim. (...) İçe yansıtılan ilksel nesne ben'de yeterince güvenli bir biçimde kök salabilirse, olumlu bir gelişimin temelleri de atılmış olur. (...) Oral itkilerin egemen olduğu bir durumda, meme de içgüdüsel bir biçimde, besin kaynağı ve dolayısıyla daha derin bir anlamda yaşamın kaynağı olarak algılanır. Eğer her şey yolunda giderse, doyurucu memeyle bu zihinsel ve fiziksel yakınlık, yitirilmiş olan o doğum öncesi anne-bebek birliğini ve buna eşlik eden güven duygusunu bir ölçüde yeniden kurar. Doğum öncesi durumda çocuğun annenin bir parçası olması, ona bütün ihtiyaç duyduklarını ve arzuladıklarını verebilecek kendi dışında bir şeyin bulunduğu yolunda bünyesel bir duygu da yaratmış olabilir çocukta. Böylece iyi meme içe yansıtılır ve benin bir parçası olur; başlangıçta annenin içinde olan çocuk şimdi anneyi kendi içinde taşımaktadır" (Klein, 2011, s. 20).

Anne yoksunluğu, tatmin edici olmayan sevgi, elverişsiz koşullar gibi etkenlerle büyüyen Bayram, kadınlara karşı bencillik, güvensizlik duygusunu, kendisinin bir parçası olmadığını düşündüğü kadınlara karşı hissiz, umursamaz tavrını cinsel tatminle ve sömürü ile yansıtır. İlk cinsel tatminini sevdiği kadın Kezban ile yaşamak isteyen Bayram, Mercedes'i söz konusu olunca bu duyguyu arka plana atar. "Hissettiği ilk cinsel dürtü aynı anda hem arabaya hem de Kezban'a karşı olduğu için, Kezban ve araba sevgi objesi olarak birbiriyle yarışır Bayram'ın psikolojisinde" (Esen, 2003, s. 109). O, karşı karşıya kaldığı psikolojik yarış sonrasında Kezban'ı bırakıp

¹ Freud'a göre, bebekler doğduklarında cinsel enerji veya libido ile donatılmıştır. İlk zamanlarda bu libido, beslenme ihtiyacını karşılamak için kullanılır. Anne memesine duyulan açlık ve tatmin arayışı, bebeklerin ilk cinsel enerji deneyimidir. Dolayısıyla, anne memesi, bebek için hem fiziksel tatminin hem de sevgi ve yakınlık arayışının bir sembolü haline gelir.

²Şükran: Bebekler, anne memesinin sağladığı beslenme ve sevgi dolu bakım nedeniyle şükran duyguları geliştirirler. Bu duygusal deneyimler, çocuğun kendini sevilir ve değerli hissetmesine yardımcı olabilir. Haset, öznenin sadece bir kişiyle olan ilişkisiyle ilgilidir ve kökeni de anneye o herkesi dışlayan en eski ilişkide yatmaktadır *Ayrıntılı bilgi için bkz. Melanie Klein (2011), Haset ve Şükran, (çev. Orhan Koçak, Yavuz Erten), Metis Yay.*

Almanya'ya gider, Almanya'da tanıştığı ve Türkiye'ye götüreceğine söz verdiği Solmaz'ı sömürü nesnesi olarak kabul eder, birlikte olur ve küçümser: "İri kıcıyla canım telli döşemeli koltuğumu çöktürüp kuruldu pis. (...) Laftı döndürüp dolandırıp yeniden benim erkek olmadığımı dayadı kancık. İyi, madem öyle, emri hak, dedim ben de. (...) Canını çıkarttım. Eh, hadi yarın sabaha alırım seni. Götürürüm kendimle. Söz. Yol parası ne bedavaya gelir, deyip deyip bastırıyorum. Çok beklemiştir sabahleyin o beni. Bense geceden vurdum çıktım. Koca götünü, bilmem kaç bin kilometre boyu Mercedes'imın koltuğunda oturur muyum kancık?" (Ağaoğlu, 2021, s. 22). Mercedes'ini Songül'den üstün gören ve önemli bulan Bayram, cinselliği canlı bir öznenen ziyade otomobil nesnesine yükler. Arzulanan nesneye karşı sergilediği eylemler ve söylemler anne figürü ile başlayan eksiklikle süregelen özdeşleştirme, güdüleme ve dürtü tatmini sağlama açısından onun için özel ve simgesel bir anlam taşır.

Fetişizmi, cinsel bir olgu ve cinsel gelişimdeki sapmaların sonucu olarak ortaya çıkan, daha çok birey merkezli değerlendiren Freud ve Klein'de farklı olarak ele alan Jean Baudrillard³, nesnelere sembolik değeri ve tüketim kültürü bağlamında inceler. Ona göre, tüketim toplumu sürekli olarak yeni ve daha fazla nesne üretir ve bu nesnelere insanların yaşamlarının merkezine yerleştirilir. Nesnelere, işlevselliğinden ziyade semboller ve statülerle ilişkilendirilir. Baudrillard'a göre, insanlar nesnelere sahip olma arzusu nedeniyle gerçeklikle giderek daha az bağlantılı hale gelirler ve tüketim toplumu, insanların gerçek dünyadan kopmalarına ve nesnelere yarattığı sembolik dünyaya sapmalarına neden olur. "Göstergeler ve simülasyon bundan böyle gerçekliğin yerini alır ve en nihayetinde sembolik bir topluma geçilir. Bu toplum, sembollerle göstergelerin gerçek olan şeylerle hiçbir ilişkisinin kalmadığı, insan ilişkilerinin bile sadece sembolik ilişkiler olup çıktığı bir simülakrum⁴ ya da taklitler toplumdur. Onun bahsettiği bu toplumda epistemolojik bir hakikat veya gerçeklikten bahsetmek artık mümkün değildir" (Güzel, 2015, s. 69). Nesnelere sadece kullanılabilirlikleri için değil, aynı zamanda onların sembolik anlamları için de arzulandır. Bu da insanların nesnelere birer fetiş olarak görmelerine yol açar. Bu nesne fetişi, tüketim kültürünün bir sonucu olarak gerçek dünyanın kaybolmasına ve yerini sembollerin ve göstergelerin aldığı bir simülakrum dünyasına dönüşmesine neden olur. Ona göre, artık gerçeklik yerine bir tür "simüle edilmiş gerçeklik" ile karşı karşıya kalınır ve bu durum insanların tüketim kültürünün etkisi altında kalarak kendilerini kaybetmelerine yol açar. Romanda otomobil nesnesi, Bayram'ı saran simüle edilmiş bir gerçeklik içinde onu çevreler. O, araba nesnesinin peşinden koşar ve bu süreçte gerçek dünyadan giderek daha fazla uzaklaşır. Araba gibi maddi bir varlık, sembolik bir anlam kazanarak statünün, saygınlığın, içsel ve cinsel bir doyumun aracı hâline gelir. Bayram, bu nesneyle birlikte kendi öz benliğinden kopar, ona bağlanmanın ve korumanın etkisiyle kendisini kaybeder.

Sonuç

Otomobil, toplumda güç, prestij ve statüyü temsil etme konusunda güçlü bir semboldür. Birçok insan için otomobil, sosyal statü ve başarılarını ifade etmenin bir yolu olarak görülür. Ancak, otomobilin saygınlık kazanma, statü elde etme sürecindeki rolü sadece maddi varlıkların gösterişli bir sembolü olmaktan çok daha fazlasıdır. Bu nesne, kişisel kimlik, özgüvenin bir parçası haline gelirken bir taraftan da kişinin bilinçaltısında yatan eksikliklerin, doyumun ve sorunların da yansıtıcısı noktasında araç fonksiyonunu üstlenir.

Bireysel ve toplumsal ilişkiler arasındaki etkileşim, romanlarda sıkça işlenen bir temadır. Romanlar, bireylerin kendi iç dünyalarında yaşadıkları çatışmaları ve gelişimleri

⁴Simülakr; bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm, simüle etmek; gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak. Geniş bilgi için bkz. Jean Baudrillard (2010). *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev. Oğuz Adanır), Ankara: Doğubatı Yay.

incelerken aynı zamanda toplumsal normları, kültürel değerleri, ekonomik sıkıntıları, siyasal çıkmazları ve toplumun beklentileriyle nasıl etkileşimde bulduklarını da yansıtır. Yansıtılan bu sorunlar, *Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Güllü romanında da ele alınır ve gerek bireysel gerekse toplumsal dinamikler, çatışmalar, sıkıntılar açık hâle getirilir. Roman, 60-70'li yıllarda yaşanan ekonomik sıkıntılar sonucunda yoksullukla mücadele etmek için yurt dışına giden insanların varolma, yer edinme, statü kazanma gibi yolculukları Bayram nezdinde dile getirilir.*

Değişen dünya düzeni ve buna bağlı olarak başkalaşan değer yargıları dönüşüm yaşamaya başlar. Varlık ve kavramların yer değiştirmesi, insanların bilinçaltında yeni nesnelere yönelme, bu nesnelere elde etme çabasını da beraberinde getirir. Sosyolojik olarak görünme, farklılaşma, kategorileşme (statü), saygınlık kazanma gibi erekler, Bayram ve onun gibilerinin tek çabası hâlini alır. Romanın başkarakteri olan Bayram, bu çaba ekseninde istediği nesneye (amaca) ulaşır. Öteki olma ezilmişliğinden sıyrıldığını düşünerek kendi olma özgünlüğünden uzaklaşır ve o, elde ettiği nesneyi daha fazla korumaktan geri durmaz, kendi beninden feragat eder.

Psikolojik açıdan Bayram'ın belleğinde yer alan/arzulanan nesne, onun ruhsal boşluğuna dair izleri de yansıtır. Çocukluğuna ait hezeyanlar ve özellikle onun belirli bir nesneye/materiyale, vücut parçalarına karşı eğilimi, çocukluğundaki eksiklikleri bir şekilde doldurma çabasını oluşturur. Bayram yaşamında yokluğunu hissettiği kişi ve duygularla eğilimli olduğu nesneyi bütünleştirir hatta giderek fetişleştirerek bu noksanlığı tatmine çalışır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (2021). *Fikrimin İnce Güllü*. İstanbul: Everest Yay.
- Akgül, A. (2016). Yıpranan Nesne, Kaybolan Benlik; Fikrimin İnce Güllü Üzerine Psikanalitik Bir İnceleme. *Monograf Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 5, 151-171.
- Akkaymak, Ö. (2006). *Edebiyat Sinema Bağlamında Fikrimin İnce Güllü ve Sarı Mercedes*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Altunışık, R. Özkaynar, K. (2013). *Türk Tüketicilerindeki Otomobil İmgisinin Kültürel Kodları Üzerine Bir Araştırma*. 11th International Conference on Knowledge, Economy and Management Proceedings.
- Andaç, F. (2000). *Adalet Ağaoğlu Kitabı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Arabacı, R. Y. (2021), *Yoksulluk Kavram Ölçüm Mücadele*. Bursa: Dora Yay.
- Bezirci, A. (1990). *Seçme Romanlar, Yazarları, Özetleri, Eleştiriler, Kaynaklar*. İstanbul: Evrensel Yay.
- Baudrillard, J. (2010). *Simülarklar ve Simülasyon* (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğubatu Yay.
- Botton, A. (2010). *Statü Endişesi*, (Çev. Ahu Sıla Bayer). İstanbul: Sel Yay.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Eronat, K. (2004a). *Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser*. Doktora Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Eronat, K. (2005b). *Adalet Ağaoğlu'nun 'Fikrimin İnce Güllü' Adlı Romanının İncelenmesi*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 53(2005/1), 93-106.
- Esen, N. (2003). *Hayata Bakan Edebiyat Adalet Ağaoğlu'nun Yapıtlarına Eleştirel Yaklaşımlar*. İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yay.
- Fromm, E. (1981). *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, (Çev. Necla Arat). İstanbul: Say Yay.

- Freund, P. & Martin, G. (1996). *Otomobilin Ekolojisi*, (Çev: Gürol Koca). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Freud, S. (2022). *Cinsellik Üzerine*, (Çev. A. Avni Öneş). İstanbul: Say Yay.
- Geçtan, E. (1997). *Psikodonamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Yay.
- Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84
- Kekeç, İ. (2011). *Kırık Dökük Bir Roman/Film: Fikrimin İnce Gülü/Sarı Mercedes, Edebiyat ve Sinema -Edebî Eserden Beyaz Perdeye*. İstanbul: Hat Yay.
- Klein, M. (2011). *Haset ve Şükran*, (Çev. O. Koçak, Y. Erten). İstanbul: Metis Yay.
- Önertoy, O. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*. Ankara: İş Bankası Yay.
- Özgül, K. (2021). *Bindik Bir Alâmete... Edebiyatımızda Otomobil Figürünün Belirşi*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Sloterdijk P. (2000). Kitlelerin Aşağılanması, Oto-mobil: Bir Röntgen Denemesi, *Cogito* 24. Yapı Kredi Yay.
- Uçar, A. (2012). *Teselliyi Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere*. Doktora Tezi. Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi.
- Uğurlu, S. B. (2009). Otomobil ve Benlik: Türk Edebiyatında Araba Olgusu. *Turkish Studies*, 4(1-II), 1427-1462.
- Yalçın, A. (2003). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı (1946-2000)*. Ankara: Akçağ Yay.